Száz szervezet

Másik nézőpont az együttműködésről

Ma már – szerencsére – ott tartunk, hogy a büntetés-végrehajtás és a különböző egyházi és karitatív szervezetek kapcsolata a hétköznapok természetes ügyévé egyszerűsödött. Az sem meglepő, ha e szervezetek időnként megfogalmazzák, összegzik munkájuk során szerzett tapasztalataikat. Ezt tette a Magyar Börtönpasztorációs Társaság vezetője is, amikor saját kiadványában közreadta gondolatait. De a Börtönügyi Szemle pályázatán díjat nyert (e számunkban olvasható) Mécses című dolgozat is erre vállalkozik. Mi sem természetesebb tehát, ha a büntetés-végrehajtási szakemberek is összegzik álláspontjukat, összevetik törekvéseiket és azok megvalósulását. E meggondolásából adjuk közre Garami Lajos e tárgyú írását.

Majzik Józsefnek a *Jobb lator* című missziós kiadvány 1997. március-áprilisi számában megjelent írása inspirált arra, hogy ezt a cikket megírjam. Szándékom nem a válaszadás. Mint a társadalmi szervezetekkel való együttműködés egyik felelőse, célszerűnek látom közreadni a Börtönügyi Szemle hasábjain az együttműködéssel kapcsolatos tapasztalataimat, gondolataimat, megosztani azokat a cikk szerzőjével és az olvasókkal.

A büntetés-végrehajtás intézményrendszere integráns része a társadalom intézményrendszerének. Ezen belül az igazságszolgáltatás része, de a törvényekben deklarált céljai eléréséhez olyan, szintén törvényileg meghatározott feladatokat is el kell látnia, amelyek messze túlnőnek az igazságszolgáltatás keretein. Hogy csak a legfontosabbakat soroljam: *egészségügyi ellátás, művelődés, oktatás, sport, a vallásgyakorlás biztosítása, munkáltatás, egyes szociálpolitikai ellátások.* Végső soron a büntetés-végrehajtásnak „le kell képeznie" a külső valóságot, mindent kicsiben, kicsit másképp, de alapvetően hasonlóan. A nyitottság és a normalizálás elvének megfelelően úgy kell szervezni a végrehajtást, hogy a feladatok ellátásával közelebb jussunk a deklarált célhoz, a fogvatartottakkal való méltányos és humánus bánásmódhoz, ezen keresztül a visszailleszkedés segítéséhez.

Feltehető azonban a kérdés: miért van ehhez szükség a társadalmi szervezetek részvételére, hiszen a büntetés-végrehajtás mint az állam szervezete személyzettel, infrastruktúrával, költségvetéssel rendelkezik ahhoz, hogy a jogszabályokban előírt feladatait ellássa.

A kérdésre több válasz is lehetséges. Az első az, hogy *kevés a személyzet, hiányoznak a szakemberek, nincs kellő idő és elég*

pénz. A helyzet valóban ez, de nem csupán arról van szó, hogy az együttműködő szervezetek kiegészítő erőforrást jelentenek. Ha a feltételek ideálisak volnának, akkor is valószínű, hogy egyes feladatokat a hivatali kötöttségektől és a szakmai rutintól mentes szervezetek jobban meg tudnának oldani.

Végső soron a törvényalkotó, amikor előírta az együttműködés lehetőségét, olyan rendszert tartott kívánatosnak, amelyben a hivatalos és társadalmi szervezetek *kiegészítik* egymás tevékenységét a társadalom és a fogvatartottak érdekében.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy különbség van a büntetés-végrehajtási szervezet és a civil szervezetek között ebben a tekintetben.

A civil szervezetek a saját alapszabályukban megfogalmazott célok érdekében tevékenykednek. Ezek közül csak az egyik a fogvatartottakkal való foglalkozás. Ha viszont csak a fogvatartottakkal kívánnak foglalkozni, meghatározott a tevékenységi kör. Ehhez képest a bv. feladatrendszerét jogszabályokban írják elő, és nem részfeladatok elvégzésére korlátozódik.

További különbség, hogy a szervezetek válogathatnak abban, melyik tevékenységüket folytassák, melyiket ne. A bv. ezt sem teheti meg.

A büntetés-végrehajtásnak minden fogvatartottal kapcsolatban előírt feladatai vannak, nem élhet a személyválogatás módszerével. Szintén nagyon fontosnak tartom, hogy az általam ismert szervezetek alapszabálya általában azt tartalmazza, hogy a fogvatartottakkal kíván foglalkozni és nem a büntetés-végrehajtást akarja segíteni. Nagyon helyesen.

A Magyar Börtönpasztorációs Társaság alapszabálya is ezt jelöli meg céljai között. El kell oszlatnom egy nagyon elterjedt félreértést, amely Majzik úr cikkét is jellemzi. Nem a börtönt, hanem a fogvatartottakat segítik, még ha ez áttételesen a büntetés-végrehajtási munkát is előnyösen befolyásolja. Végső soron tehát a fogvatartott és a szervezet között van kapcsolat, amelynek feltételeit a büntetés-végrehajtás biztosítja.

Úgy vélem, az eddigiekben vázoltak is alátámasztják azt a törekvést, hogy a büntetés-végrehajtás együttműködési megállapodások alapján kíván kooperálni a különböző szervezetekkel. Kölcsönös érdek, hogy a tevékenységeket összehangoljuk, mivel a három szereplő: *a börtön, a fogvatartott és a társadalmi szervezet* más érdekek, más szabályok szerint működik.

Ezek szerint a börtön a feltételeket biztosítja, a szervezet az alapszabályában lefektetett céljainak igyekszik megfelelni, a fogvatartott pedig saját döntése alapján igénybe veszi a lehetőségeket.

Az együttműködési megállapodásoknak azt kell tartalmazniuk, hogy a szervezetek számára a bv. milyen feltételeket biztosít alapszabályukban meghatározott céljaik megvalósításához. Itt már konkrét helyzetekről, programokról, személyekről van szó. Ellentétben a cikk írójával, úgy gondolom, hogy ezt a társaság alapszabálya nem helyettesítheti. Nem változtathat ezen az sem, ha a büntetés-végrehajtási szervezet testületileg tagja a társaságnak és elnökségében is vannak büntetés-végrehajtási dolgozók. Ez legfeljebb csak segítheti a zökkenőmentes együttműködést. Változott viszont a jogi helyzet, mivel az 1995. évi CVII. tv. és a 6/1996. IM-rendelet a bv. szervezet számára előírja az együttműködési megállapodások megkötését, ezért a kapcsolatot ennek megfelelően kell átalakítani.

A szerző több pontban méltatja az együttműködés eredményeit, ezért a terjedelmi korlátok miatt eltekintenék attól, hogy ezt én is megtegyem.

Anélkül azonban, hogy minden egyes „megoldásra váró hiányosságról" írnék, engedtessék meg, hogy néhány észrevételt tegyek a felsorolásra.

Az egyensúly kedvéért célszerűnek láttam volna, ha szó esik a társaság munkatársairól is, hiszen adott esetben a konfliktusok elkerülhetők lettek volna, ha a munkatársak jobban ismerik a börtönt, a szabályokat. Így például ismernék azokat az okokat (zsúfoltság, öreg épületek), amelyek miatt „méltatlan" helyen biztosítjuk a foglalkozásokat. Vonatkozik ez a beléptetés rendjére is, amelyet törvény ír elő mindenki számára.

Egyre fokozódó „ellenállást" észlel a szerző a személyzet részéről, amely mögött *vallásellenességet* is feltételez. Le kell szögeznem, hogy a börtönök személyzete világnézetétől függetlenül szolgálati feladatokat lát el. Vallási meggyőződése nem befolyásolhatja sem pozitív, sem negatív értelemben a szolgálatellátást. Az objektív okokból bekövetkező, a külső szemlélő számára korlátozásnak érzékelhető intézkedések mellett kétségtelenül előfordulhatnak egyéni mulasztások. Ezek mögött azonban szükségtelen mélyebb okokat keresni.

Az egyes eseteket nem nevezném egy „kór tüneteinek", de figyelmébe ajánlanám mind a társaság, mind a börtönök munkatársainak, hogy a felmerült problémákat helyben, azonnal tisztázzák. Ehhez is segítséget nyújthat az együttműködési megállapodás, hiszen a külső szervezetek alapszabályait nem ismerheti például a körlet felügyelője, mint ahogy a szolgálati feladatokkal sem lehet tisztában a bejáró munkatárs.

Meglepő a szerző sommásan negatív véleménye a *nevelőkről*. Majzik úr maga is hosszú ideig dolgozott nevelőként, de ennek már sok éve. Azóta alapvetően változott a nevelő helyzete és szerepköre az 1993. évi XXXII. törvényt követően, mivel a fogvatartottak viszonyai is változtak.

A mai magyar büntetés-végrehajtás a jogállami normáknak megfelelően a fogvatartottak kötelezettségeit és jogait tekinti alapvetőnek. A fogvatartottat szuverén személyiségként kezeli, aki felelős a saját sorsáért. A nevelő feladata sem az többé, hogy paternalista módon megmondja a fogvatartottnak, mit kell tennie nevelődése érdekében. A cikk terjedelmét messze meghaladná, hogy részletesen bemutassam e feladat változását. Jeleznem kell azonban, hogy a büntetés-végrehajtás vezetése több fórumon foglalkozott e kérdéssel. A jogszabályokban előírt feladatokat áttekintve ezeken a fórumokon is, nagyon leegyszerűsítve, a nevelői feladatok három fő területre csoportosíthatók:

Az *ösztönző tevékenység* azt jelenti, nem lehet belenyugodni abba, hogy a fogvatartott önként jelentkezzék valamilyen programra, illetve passzív módon elviselje a reá mért büntetést. Ebbe a körbe tartozik a szükséges felvilágosítás mellett a megismerés, a nevelési program kialakítása – a fogvatartottal együttműködve –, és mindaz, amit pozitív menedzselésen érteni szoktunk.

A *szervező tevékenység* a feltételek megteremtése. Ide tartoznak az egyes önképzési, iskolarendszerű és azon kívüli képzési formák mellett a foglalkoztatási lehetőségek, a kulturális és sporttevékenység, a kapcsolattartás.

A *végrehajtó tevékenység* elsősorban a fogvatartott hivatalos ügyeiben való közreműködést jelenti. Ilyenkor a nevelő részint

állami alkalmazottként közvetíti a bv. (állam) döntéseit, határozatait. Részint a fogvatartott képviselőjeként segít intézni az ügyeket.

A nevelő szervezi a törvény által is megjelölt *erkölcsi* és *szellemi* erőforrásokat, amelyekről feltételezhetők, hogy segítik a fogvatartottak szabadulás utáni beilleszkedését. A külső szervezetek számára is ő a legfontosabb kapcsolattartó személy, akinek munkaköri feladatai közül csak az egyik, bár igen fontos teendője a szervezet és a fogvatartott kapcsolatának segítsége.

Ennek fényében indokolatlannak tűnnek a cikkben írt, a *levelezéssel* és a *csomagküldéssel* kapcsolatos kifogások. Ne felejtsük el, hogy a szervezetek a fogvatartottakkal vannak kapcsolatban. A nevelő ez ügyben csak annyit tehet, hogy a fogvatartottakat tájékoztatja arról, problémáikkal melyik szervezethez mikor és hogyan fordulhatnak, illetve biztosítja annak feltételeit, hogy ez meg is történhessen.

Nagyon helytelen, ha a nevelő névsorokat, címlistákat bocsát a külső szervezet rendelkezésére. Ezt csak akkor teheti meg, ha a fogvatartottak erre külön felkérik. Egyéb esetben vét a személyiséghez fűződő jogok ellen. Valószínűleg ez a társaság munkáját is nehezebbé teszi, de a jövőben fel kell arra készülni, hogy vagy az elítéltek közvetlenül fordulnak ilyen igényeikkel a társasághoz, vagy a nevelő csak a fogvatartottak kérelmére állít össze listát. Mindkét esetre vonatkozik az, hogy nem szűrheti, mérlegelheti az igényeket, ezt a társaságra bízza. Természetesen a döntéshez szolgáltathat információt. A nevelőnek sem oka, sem módja nincs arra, hogy az egyházi és karitatív szervezeteknek küldött leveleket visszatartsa vagy tartalmukat megváltoztassa.

Véleményem szerint is összetett problémáról van szó, akár a nevelői funkciók változását, akár a külső szervezetekkel való együttműködést vizsgáljuk.

A szerző két kérdést ajánl elgondolkozásra. Ezt én továbbival egészíteném ki. Mi az oka annak, hogy az önkéntes munkatársak így élik meg saját tevékenységük korlátait? Talán erre is kereshetnénk közösen a választ, hiszen nélkülözhetetlen és igen tiszteletre méltó emberekről van szó, akik hivatástudattal teljesítik missziójukat. Nem szabad belenyugodnunk abba, hogy keserű szájízzel végezzék munkájukat, netán kiábránduljanak.

Nem értek egyet a szerző által felrajzolt helyzetképpel, ami a nevelőket illeti. Itt is érzékelek néhány, valószínűleg egyedi esetből levont általános, meg(el)ítélő következtetést. Nem hiszem, hogy komolyan lehet azt állítani, mintha a nevelők csak a *„szükséges rossz"* szerepét töltenék be. Inkább kulcsszerepük van az intézeti munka szervezésében. Kérdezzük meg erről talán a fogvatartottakat is...

A szerző szerint a jelenlegi koncepció a *szociális ügyintézést* részesíti előnyben és a *„személyiségformálást"* rábízza a társadalmi szervezetekre. Itt valószínűleg fogalmi problémáról van szó. A szociális ügyintézés ugyanis nem azonos a szociális munkával. A szociális munka szerves része az a pedagógiai és pszichológiai, adott esetben terápiás tevékenység, amelynek során klienseiket hozzásegítik problémáik, helyzeteik megoldásához. Bizonyos értelemben ez valóban személyiségformálás, de nem a hagyományos értelemben. Talán úgy lehetne megvilágítani a különbséget, ha elképzelünk két szobrászt. Az első, függetlenül a kő belső feszültségeitől, törésvonalaitól, az előre elképzelt alakot faragja ki.

A másik mindezt figyelembe veszi, sőt – hogy végletekig vigyem a hasonlatot – a szobor maga is odahajol a vésőhöz vagy elhúzódik attól. Ráadásul a művésznek még arra is figyelnie kell, hogy a szobor milyen időjárási körülményeknek lesz kitéve, és kik azok, akik láthatják és a közelébe mehetnek.

Úgy gondolom, a nevelőnek is művésznek kell lennie, de ha nem művész, legalább tisztes iparos, aki elvégzi, amit rábíztak.

Valószínűleg minden foglalkozásnak vannak művészei, tisztes iparosai és kontárai. Egyetlen szakmát sem lehet csak a kontárok vagy a művészek alapján megítélni. Biztos vagyok benne, hogy a szerzőnek nem is ez volt a szándéka, valószínűleg a jobbat akarással párosuló, nem kellő tájékozottság eredményezte következtetéseit. Ez a veszély minden, a bv. szempontjából „laikus" munkatársat fenyegethet.

Éppen ezért értek egyet a cikkben foglalt, a társaságra vonatkozó javaslatokkal, amelyek kifejezetten együttműködési megállapodásra tartozó feladatokat jelölnek meg. Mindössze annyi megjegyzésem van, hogy a személyi állomány pasztorációját reményeim szerint nem a szolgálatellátás közben kívánja a társaság folytatni.

Köszönöm a cikkben foglalt nyílt, egyenes problémafelvetést. Biztos vagyok benne, hogy a büntetés-végrehajtás személyzete is kész a tisztes és világos alapokon álló kooperációra, a jobbító szándékú törekvések viszonzására.

Különösen időszerű a külső szervezetek és a büntetés-végrehajtás együttműködésének elemzése, hiszen mintegy száz szervezet dolgozik a börtönökben. A fogvatartottak vallási igényein túl, a karitatív tevékenység mellett kulturális szükségleteket is kielégítenek, nem beszélve egyes szervezetek emberi jogvédő aktivitásáról. Ez a sokszínű együttműködés az évek során spontán módon alakult ki. A CVII. tv. megjelenése azonban új helyzetet teremtett. Ma már az a feladat, hogy rendszerbe foglaljuk ezeket a tevékenységi formákat annak érdekében, hogy közös célunkat, a szabadulók beilleszkedését segítsük.

Garami Lajos